

УДК 159.946.3.:378.147-047.22

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК БАЗОВОЇ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Хаметова Л.М.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Сучасна освіта орієнтована на формування у здобувачів вищої освіти базових та професійних компетентностей, з метою успішної реалізації молоді у майбутній професійній діяльності та гармонійного розвитку особистості. У статті з'ясовано сутність комунікативної компетентності як базової та виявлено методи роботи зі студентами для формування цієї компетентності. Компетентність передбачає сукупність опорних знань, базових умінь, та навичок, гуманітарних цінностей, які допомагають людині знайти своє місце у професійному світі та реалізуватися відповідно до своїх умінь та навичок. Розглянуто такі методи роботи з групами, де одночасно відбувається отримання та засвоєння нової інформації з комунікативним розвитком. Такими методами є «мозковий штурм», «маєвтики», «проведення студентських конференцій», «коучинг» та метод «головоломки».

Ключові слова: компетенція, компетентність, комунікативна компетентність, методи роботи в групі, базові компетентності, фахові компетентності.

Постановка проблеми. Питання формування базових та професійних компетенцій є чи не найважливішим у освітньому процесі різних рівнів, який вимагає не просто перегляду, а «перезавантаження», як ідеологічної так і кадрової складових. Сучасні глобалізаційні виклики та внутрішні соціально-політичні умови розвитку суспільства вимагають нових підходів до навчання і викладання, формування якісно нового наповнення освітнього процесу. Нині вища освіта передбачає модернізацію не лише у змістовному наповненні освітніх програм, з урахуванням формування базових та професійних компетентностей у здобувачів вищої освіти, а й удосконалення якості викладання, що призведе до нової якості вищої освіти. У статті 1 першого розділу Закону України «Про освіту» зазначено, що «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2].

Сучасна освіта спрямована на формування молодого фахівця, що не тільки володіє певною сукупністю знань, а й є творчою та комунікабельною особистістю. Тому важливим завданням сучасної освіти є орієнтація на формування у здобувачів вищої освіти ключових та професійних компетентностей, з метою успішної реалізації молоді у майбутній професійній діяльності та гармонійному розвитку особистості. Усі компетенції безпосередньо пов'язані з професійним мовленням, тому на формуванні комунікативних навичок зосереджується особлива увага.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що питання формування комунікативних компетентностей є наразі актуальним у контексті підготовки сучасного фахівця до професійної діяльності.

Л. Калмикова зосереджує увагу на розумінні феноменів «компетенція» і «компетентність» у психолого-педагогічній науці і вищій педагогічній освіті. «Компетенція – це базова величи-

на, вихідна субстанція, якісна характеристика фахівця, як відповідного за своїми знаннями, вміннями і навичками вимогам суспільства, галузі, виробництва тощо, то компетентність – вихідна його характеристика, що трансформувалася у вторинну якість і стала внутрішньою, невід'ємною стороною особистості професіонала, сталим якісним станом його фахової активності, професійним надбанням суб'єкта діяльності, його вищою потребою [4].

У схожому науковому векторі працює М. Галицька, яка розглядає компетентнісний підхід як новий концептуальний орієнтир навчальних закладів та чинник модернізації змісту освіти. Науковець вдається до порівняння змісту понять «компетентність» та «компетенція», та визначення комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів як «інтегральна якість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності» [1, с. 39].

Також Л. Калмикова обґрунтована необхідність визначення місця й ролі психолінгвістики в структурі державних стандартів освіти у ВНЗ України згідно з комунікативно-компетентнісний підходом та визначила роль психолінгвістики у формуванні загальних та спеціальних компетенцій, які визначені в матеріалах європейського освітнього співтовариства як обов'язкові для якісного, повноцінного становлення фахівців з вищою освітою [3].

Основна частина досліджень орієнтована на формування компетентностей у здобувачів вищої освіти за спеціальністю філологія, як українська так і іноземна. До прикладу, І. Потюк досліджує комунікативну компетенцію як результат осмислення соціальної функції мови й комунікативної інтенції мовця [6]; Н. Босак – фонетико-орфоепічної компетенції студентів філологічних факультетів; Т. Колодзько – особливості краєзнавчої, лінгвокраєзнавчої та соціолінгвістичної компетенції; І. Сніховська – значення лінгвістичної компетенції комунікантів в текстах, спрямованих на мовну гру [8] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість сучасних наукових розвідок, у контексті даної проблеми, присвячені дослідженню мовно-комунікативних компетентцій як фахових, а не ключових.

Мета статті. З'ясувати сутність комунікативної компетентності як базової та виявити методи роботи зі студентами для формування відповідної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта у вищій школі, і не тільки, зорієнтована на поєднання фундаментальної освіти з практично-діяльнісною, що і зумовило появу компетентцій. Очевидно, що комунікативно-когнітивний підхід до освітнього процесу у вищій школі дає змогу обґрунтувати зміст теоретичного та практичного навчання та визначити комплексні компетентії, які б враховували пізнавальні здібності студентів, були орієнтовані на особистісну активність, пошук, творчість і разом з тим відповідали викликам соціальних реалій. Як слушно зазначає Л. Калмикова, що «компетентність з огляду на освітні завдання є кінцевою метою їх діяльності з підготовки фахівців у вищій школі, освітнім ефектом, який досягається комплексом засобів навчання і виховання у вищій, якісною характеристикою випускників вищої школи, критерієм її результативності» [3].

Нині є актуальним дослідження компетентностей загалом та комунікативної й лінгвістичної зокрема. Про що свідчить і ціла низка наукових праць з педагогіки та психології, і нова парадигма сучасної освіти, де компетентність є одним з ключових понять, і потреба суспільства у фахівцях, які не просто уміють «щось» робити добре, а ще й це «щось» повинно стати запорукою успішної соціальної організації спільної життєдіяльності сучасної людини.

Поняття «компетентності» передбачає сукупність опорних знань, базових умінь, та навичок, гуманітарних цінностей, які допомагають людині знайти своє місце у світі – реалізуватися відповідно до своєї «сродності» і потреб суспільства. Сучасною наукою виділено ключові (соціальні, мотиваційні, функціональні) та професійні компетентності, з них перші є базовими для усіх видів діяльності і засвоєння яких забезпечують успішність других.

Ю. Рашкевичу рамках проекту TUNING (Налаштування освітянських структур в Євро-

пі) виділяє компетентності спеціальні (фахові) та загальні.

До спеціальних (subjectrelated) відносяться компетентності, які:

- є специфічними для даної предметної області (галузі/напряму/дисципліни);
- безпосередньо пов'язані із спеціальними знаннями у предметній області;
- визначають профіль програми, тобто роблять її індивідуальною, істотно відмінною від інших програм.

Загальні (generic) компетентності – знання, розуміння, навички та здатності, якими студент оволодіває у рамках виконання певної програми навчання, але які мають універсальний характер.

Більшість з базових компетентностей стосуються знання рідної та іноземної мови, уміння спілкуватися з людьми, домовлятися і керувати ними, розуміти їх, уміння працювати в команді як генератором ідей, так і виконавцем, взаємодії з людьми, веденні переговорів, клієнтоорієнтованість, тобто мовленнєво-комунікативно зорієнтовані. Знання мовленнєвих конструкцій, специфіки їх будови, фахової термінології, разом з тим уміння ефективно поєднувати вербальні й невербальні засоби спілкування та тлумачити їх, при цьому враховуючи психологічну складову дозволить успішно реалізовувати власний потенціал.

Уперше комунікативна компетентність набула статусу предмету наукового дослідження ще 1972 році, коли Д. Хаймз зосередив увагу на сукупності знань мовця для забезпечення компетентності у спілкуванні. Мовленнєву комунікацію він представив через мовленнєву ситуацію, мовленнєву подію і мовленнєвий акт, на відміну від Н. Хомського, який наголошував на пріоритеті правильності граматичних конструкцій[9]. Комунікація передбачає взаємодію людей у процесі спільної життєдіяльності, що включає обмін інформацією у різноманітних процесах спілкування за допомогою мовних і немовних знаків. А комунікативна компетентність вимірюється ефективністю здатності включатися у ці процеси та умінні спілкуватися з людьми як своєї професії, так і іншими.

М. Галицька під поняттям «комунікативна компетентність студентів ВНЗ розуміє «інтегральну якість особистості, яка синтезує в собі

Загальні компетентності (Tuning, 2012)

Здатність до аналізу та синтезу
 Уміння застосовувати знання на практиці
 Планування та розподіл часу
 Базові загальні знання сфери навчання
 Застосування базових знань професії на практиці
 Усне та письмове спілкування рідною мовою
 Знання другої мови
 Елементарні навички роботи з ПК
 Дослідницькі уміння
 Здатність до самонавчання
 Навички роботи з інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел)
 Уміння самокритики та критики
 Здатність адаптуватися до нових ситуацій
 Здатність генерувати нові ідеї (творчість)

Розв'язання задач. Прийняття рішень
 Робота в команді
 Міжособистісні вміння
 Лідерство
 Здатність працювати в команді фахівців з різних підрозділів
 Уміння спілкуватися з непрофесіоналами галузі
 Увага до відмінностей та впливу культури
 Уміння працювати в міжнародному контексті
 Розуміння культур та традицій інших країн
 Уміння працювати автономно
 Розробка та менеджмент проекту
 Ініціативність та дух підприємництва
 Дотримання етики
 Забезпечення якості
 Воля до успіху [7].

загальну культуру спілкування та її специфічні прояви у професійній діяльності» та виділяє наступні її складові:

- іншомовну комунікативну компетенцію (включає знання з лексики, граматики, семантики, фонології та умінь використовувати їх у мовленнєвому процесі, що здійснюється у контексті діалогу культур);

- професійну компетенцію (володіння професійною термінологією);

- стратегічну компетенцію (здатність використовувати вербальні та невербальні комунікативні стратегії для обміну інформацією, компенсувати нерозуміння, незнання мовного коду);

- соціальну компетенцію (інтеракції в ситуаціях соціального спілкування) [1].

Комунікативна компетентність посідає провідне місце у рейтингу компетентностей, оскільки включає здатність інтегрувати низку умінь та навичок в єдине ціле. Проаналізувавши цілий пласт науково-дослідної літератури, можна виділити наступні компоненти комунікативної компетентності:

- володіння граматичними, лексичними, фонетичними конструктами як рідної так і хоча б однієї іноземної мови у контексті професійного спрямування;

- володіння елементарними навиками ораторського мистецтва;

- культура спілкування та знання національних особливостей спілкування у межах професії;

- знання невербальних засобів спілкування;

- умінь складання та, відповідно, читання психологічного портрету опонента чи співрозмовника;

- умінь розуміти психологічні особливості та моральні складові співрозмовників;

- достатньо розвинений рівень емпатії для розуміння потреб та інтересів інших людей;

- умінь працювати в команді та вести переговори;

- умінь визначення ступеня конфліктності у колективі, передбачати конфліктні ситуації та позитивно їх вирішувати;

- умінь бути лідером;

- здатність до розкриття потенціалу кожного у команді;

- умінь дотримуватися правил етикету;

- уміти слухати;

- умінь відстояти власну точку зору тощо.

Загалом комунікативна компетенція передбачає обмін інформацією, у результаті якого виникають інтерактивні та перцептивні контакти. Важливими аспектами досягнення взаєморозуміння є налагодження контакту з співрозмовником (однією людиною чи групою) – включення та наявність зворотного зв'язку. Цю компетенцію можна сформувати завдяки певним зусиллям та бажанням самостійно. Однак перед вищою школою стоїть завдання сформувати сукупність компетенцій майбутнього фахівця в певній галузі, який би відзначався конкурентоспроможністю на сучасному ринку праці. Це неможливо без сформованої комунікативної компетентності.

Розглянемо декілька методів роботи зі студентами, які допомагають розвивати комунікативні

навички. Найефективнішими у цьому контексті є методи роботи в групі, де одночасно відбувається з отримання та засвоєння нової інформації з комунікативним розвитком. О. Паламарчук називає «причини використання методів побудови роботи у групі:

- високоефективний метод навчання;

- дослідження свідчать, що на розвиток розумових здібностей людини впливає соціальна взаємодія;

- міжособистісні взаємозв'язки – важлива передумова успіху;

- діалог – ефективний спосіб зрозуміти поведінку суспільства;

- робота в групі розвиває у студентів здібності до критичного мислення, комунікації, соціальні взаємодії;

- робота в групі найкраще передає реальні ситуації з життя» [5, с. 27].

Розглянемо детальніше. Метод «мозкового штурму». Цей метод дозволяє активізувати розумові здібності кожного учасника групи, знайти плідні ідеї для ефективного вирішення поставлених завдань. Студенти вчиться чітко висловлювати власні думки та переконувати співрозмовників.

Метод «маєвтика» чи так званий «сократівський метод», який запропонував ще старогрецький філософ Сократ, однак не втрачає актуальності протягом тисячоліть, і передбачає умінь спрямовувати діалоги та влучно ставити запитання з метою всебічного колективного обговорення предмета чи явища для визначення понять.

Метод «проведення студентських конференцій», який дозволяє презентувати власні дослідження та колективно обговорювати соціальні проблеми й шукати шляхи їх вирішення. Розвиває ораторські здібності та умінь правильно будувати висловлювання, спираючись на логічну аргументацію.

Метод «коучинг» дозволяє у режимі «тут і зараз» отримати найефективніші шляхи вирішення поставленого завдання та швидкий зворотний зв'язок.

Метод «головоломки» спрямований на частковий пошук результату з окремими людьми та об'єднання їх в команду для спільного бачення проблеми. Досить дієвий метод роботи в команді, оскільки кожен має «ключ» до кінцевого результату, однак без інших його досягти неможливо.

Очевидно, що цей перелік може бути значно більшим. Наведені лише декілька методів роботи в групі, які допомагають формувати у студентів комунікативну компетентність, як базову для реалізації людини у соціумі як у особистому житті, так і як фахівця.

Висновки і пропозиції. Розглянуто сутність поняття «комунікативна компетентність» та визначено важливість формування цієї компетентності як базової у студентів під час освітнього процесу для успішної соціалізації як фахівця. Подальші наукові розвідки у контексті поставленої проблеми доцільно присвятити розгляду комунікативної компетентності як базової і як професійної одночасно для студентів спеціальності психологія.

Список літератури:

1. Галицька М. Складові комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів / Галицька Майя Михайлівна // ISSN Online: 2312-5829. Освітологічний дискурс, 2015, № 2(10) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2016/2923-1456731608.pdf> (дата звернення 01.05.04.2018 р.).
2. Закон України «Про освіту» (Прийняття від 05.09.2017. Набрання чинності 28.09.2017). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення 14.04.04.2018 р.).
3. Калмикова Л. Психолінгвістика у ВНЗ України і Болонський процес: проблеми реалізації європейського змісту освіти і компетентнісного підходу / Л. Калмикова // Рідна школа. – 2008. – № 10. – С. 61-63.
4. Калмикова Л.О. Феномени «компетенція» і «компетентність» у психолого-педагогічній науці і вищій педагогічній освіті / Калмикова Л.О. // Початкова школа, 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ephshair.phdru.edu.ua> (дата звернення 25.04.2018 р.).
5. Паламарчук О. Викладання в університеті на засадах лідерства: навчальний посібник / О. Паламарчук. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. – 40 с.
6. Потюк І. Комунікативна компетенція як невід'ємна складова навчально-виховного процесу / Ірина Потюк // Молодь і ринок № 1(84), 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Mir_2012_1_29%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Mir_2012_1_29%20(1).pdf) (дата звернення 01.05.04.2018 р.).
7. Рашкевич Ю.М. «Матеріали Національної команди експертів, проекту ЄС НЕО в Україні» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lawfaculty.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Competence_Approach_Rashkevych_Nov.2014-1.pdf (дата звернення 01.05.04.2018 р.).
8. Сніховська І.Е. Лінгвістична компетенція як фактор мовної гри / Сніховська І.Е. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1258/1/01siefmg.pdf> (дата звернення 01.05.04.2018 р.).
9. Хаймс Д.Х. Два типа лингвистической относительности (с приминением их этнографии американских индейцев) // Новое в лингвистике / Общ. ред. Н.С. Чехоманова. Вып. 7. – М.: Прогресс, 1975. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.csu.ru/ER/ER_SOCIOILING/fulltexts/ChemodanovNS/229-299.pdf.

Хаметова Л.М.

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ КАК БАЗОВОЙ ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**Аннотация**

Современное образование ориентирована на формирование у соискателей высшего образования базовых и профессиональных компетенций, с целью успешной реализации молодежи в будущей профессиональной деятельности и гармоничного развития личности. В статье выяснено сущность коммуникативной компетентности как базовой и выявлены методы работы со студентами для формирования этой компетентности. Компетентность предполагает совокупность опорных знаний, базовых умений и навыков, гуманитарных ценностей, которые помогают человеку найти свое место в профессиональном мире и реализоваться в соответствии со своими умениями и навыками. Рассмотрены такие методы работы со студентами, которые помогают развивать коммуникативные навыки. Наиболее эффективными в этом контексте методы работы в группе, где одновременно происходит получение и усвоение новой информации по коммуникативному развитию. Такими методами являются «мозговой штурм», «маевтика», «проведение студенческих конференций», «коучинг» и метод «головоломки».

Ключевые слова: компетенция, компетентность, коммуникативная компетентность, методы работы в группе, базовые компетентности, профессиональные компетентности.

Khametova L.M.

SHEI "Pereiaslav-Khmelnytsky Grygory Skovoroda State Pedagogical University"

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE AS THE BASIC FOR PROFESSIONAL ACTIVITY**Summary**

Modern education is focused the formation of basic and professional competences for applicants of higher education with a view to successful implementation of youth in future professional activities and harmonious development of personality. The article is clarified the essence of communicative competence as the basic one and reveals methods of working with students to form this competence. Competence is included a set of background knowledge, basic skills, and skills, humanitarian values that help people find their place in the professional world and be realized in accordance with their skills. Such methods of work with students, which help to develop communicative skills, are considered. The most effective ways in this context are working methods in a group, where simultaneously the acquisition and mastering of new information with communicative development takes place. Such methods are "brainstorming", "having a touch", "holding student conferences", "coaching" and a "puzzle" method.

Keywords: competence, competence, communicative competence, methods of work in a group, basic competencies, professional competencies.